

OM ORDNING OG REGISTRERING AF ÆLDRE OG NYERE PRIVATARKIVER¹⁾

Af *Holger Hjelholt*.

Vigtigheden af at redde betydelige Privatpersoners Papirer fra Tilintetgørelse er navnlig i den nyere Tid gentagne Gange indskærpet fra historisk interesseret Side. Særlig er der her Grund til at fremhæve den i 1922 paa Initiativ af Professor *Aage Friis* stiftede »*Videnskabernes Selskabs Kommission til Undersøgelse af de i dansk Privateje bevarede Kilder til dansk Historie*«. Om denne Kommissions Virksomhed under dens energiske Formand, *Aage Friis*, fortæller baade dens aarlige trykte Beretninger og den 1937 udgivne sammenfattende Beretning om Arbejdet i Aarene 1922—1936²⁾. Arbejdet er foretaget i bedste Forstaaelse med Herregaardsejere og med Støtte af adskillige Lokalhistorikere og lokalhistoriske Foreninger. Som Resultater af Kommissionens Arbejde maa bl. a. nævnes, at mange Godsarkiver er blevet afleverede til Opbevaring i de respektive Landsarkiver, medens talrige Privatarkiver fra Herregaardene er afgivne til Rigsarkivet (Hovedarkivet). Til dette er ogsaa takket være Kommiss-

---

1) Mine Kolleger i Rigsarkivet, fhv. Arkivar, Dr. phil. *William Christensen*, fhv. Arkivar *S. Nygård* og Arkivar, Dr. theol. *Bjørn Kornerup* har vist mig den Velvilje at gennemlæse nærværende Afhandling i Manuskript, og jeg bringer dem herved min Tak for forskellige gode Bemærkninger. — Oplysningerne vedrørende Landsarkivernes Privatarkiver skyldes Landsarkivar *Hans Knudsen*.

2) Jfr. ogsaa *Poul Møller*: *Videnskabernes Selskabs Arkivkommission*. Fortid og Nutid XII (1937), S. 188 ff.

sionens Arbejde mange Privatarkiver, hidrørende fra fremtrædende Mænd i den grundtvigske Bevægelse (Højskoleforstandere o. a.), afgivne.

Det blev ligeledes i Anledning af de under Krigen paabudte saakaldte »Pulterkammerrydninger« indskærpet fra historisk interesseret Side, at de i Pulterkamrene værende Papirer ikke ubeset burde køres paa Lossepladsen, men at Papirer af en vis historisk Interesse burde sikres for de offentlige Samlinger; Arkiver og Biblioteker.

Afgørelsen af, *hvilke Privatarkiver der bør afleveres* til de offentlige Samlinger til Opbevaring for Efterverdenen, vil ret naturligt komme til i ikke ringe Grad at bero paa et Skøn og saaledes blive vilkaarlig. Enighed vil der være om, at betydeligere Personligheders Arkiver — enten disse Personligheder nu hører hjemme i Litteratur, Videnskab, Kunst eller Politik — bør opbevares. Men yderligere vil den kulturhistoriske Interesse sikkert kræve, at i hvert Fald ogsaa en Del af andre Personers Privatpapirer reddes fra Tilintetgørelsen. Jo ældre de paagældende Papirer er, des mere tilbøjelig vil man afgjort være til at opbevare dem. At Papirer, der kun har Interesse for Familien, ikke hører hjemme i offentlige Samlinger, er i og for sig indlysende, men det er ofte saare vanskeligt at afgøre, hvad der »kun« har Familieinteresse. At »ligegyldige« og »værdiløse« Papirer heller ikke bør modtages til Opbevaring, er ligeledes klart, men hvad der fra eet Synspunkt set er ligegyldigt og værdiløst, er det muligvis ikke ud fra andre Synspunkter. For ikke at komme galt af Sted vil de offentlige Samlinger derfor være tilbøjelige til hellere at opbevare for meget end for lidt; men har den, der afleverer Papirerne, selv Indtryk af deres eventuelle noget tvivlsomme »historiske Værdi«, vil det være rimeligt ved Afleveringen udtrykkeligt at betone, at den offentlige Samling har Ret til at kassere efter eget Skøn, hvad den finder værdiløst. Som Eksempel paa, hvad der maa kunne kasseres, kan saaledes nævnes Breve, der maatte findes i Højskoleforstanderes Arkiver, og som kun indeholder Anmodninger fra senere Elever om Tilsendelse af Skoleprogrammer o. l.

Ved Besvarelsen af det Spørgsmaal, om et Privatarkiv bør afleveres til et Arkiv eller til et Bibliotek, har man i det store og hele fulgt følgende Retningslinjer.

Til Biblioteker afleveres fortrinsvis Digteres og Forfatteres Privatarkiver, herunder deres Manuskripter, samt Privatarkiver af overvejende litterær Art, altsaa saadanne, der for en væsentlig Del bestaar af Breve fra Forfattere, Kritikere eller andre boginteresserede.

Til Arkiver afleveres fortrinsvis Privatarkiver, hidrørende fra Statsmænd, Politikere og Folk, der i det hele har Tilknytning til Statsadministrationen og det offentlige Liv. Det vil endvidere være rimeligt, at Arkiverne søger at redde fra Undergang saadanne Privatarkiver, der er af særlig Interesse for den økonomiske Historie eller Kulturhistorien (om litterære Arkiver se dog ovenfor), navnlig fra ældre Tid, hvor de historiske Kilder er mere sparsomme. Til denne Art Privatarkiver hører f. Eks. Rigsarkivets store Samling af gamle, danske Adelsarkiver i Tiden før 1660.

Som det fremgaar af ovenstaaende, vil det tit være vanskeligt at trække et skarpt Skel mellem, hvilke Arkiver der hører hjemme i et Arkiv og hvilke i et Bibliotek, og de ovenfor nævnte Retningslinjer er heller ikke altid blevet fulgt af de paagældende Institutioner. Som et grelt Eksempel herpaa kan nævnes, at den sønderjydske Politiker Laurids Skaus Privatarkiv findes i Det kgl. Bibliotek. Ved Udveksling mellem Institutionerne er der i nyere Tid forsøgt delvis at raade Bod paa tidligere Tidens Inkonsekvens. Saaledes afleverede Det kgl. Bibliotek i 1941 »Politikeren Orla Lehmanns efterladte Papirer« til Rigsarkivet, der for øvrigt forud besad nogle af disse, medens Rigsarkivet s. A. afleverede N. F. S. Grundtvigs omfattende Arkiv til Biblioteket. Om det rette Hjemsted for Grundtvigs Arkiv vil man for Resten i nogen Grad kunne strides, da Grundtvig, som bekendt, var meget mere eller meget andet end Digter og Forfatter.

Et ret uheldigt Forhold for Benytttere fremkommer, saafremt et Privatarkiv er blevet delt mellem 2 eller flere Institutioner. Dette gjaldt, som nævnt, for Orla Lehmanns Arkiv, og det gælder

endnu for forskellige Privatarkiver. Saaledes er — for at tage nogle Eksempler — Herluf Trolles Arkiv, Peder Hjorts (d. 1871) og Overpræsident Carl v. Rosens (d. 1891) delte mellem Rigsarkivet og Det kgl. Bibliotek. Af den norskfødte Diplomat M. F. v. Irgens-Berghs (d. 1828) Privatarkiv er anselige Dele i 1941 af Familien afleverede til Rigsarkivet, medens allerede langt tidligere andre Dele er havnede i Det norske Rigsarkiv¹). I et Tilfælde som dette sidste vil en Samling af Arkivet formodentlig aldrig finde Sted.

Ønsker man at konstatere, om en eller anden kendt Persons Privatarkiv er havnet i en af de offentlige Samlinger, maa det tilraades at se efter, om vedkommende er biograferet i Poul Engelstofts Udgave af Dansk biografisk Leksikon (1933 ff.), idet her anføres, hvor den paagældendes efterladte Papirer i saa Fald findes. Man maa dog selvfølgelig huske paa dels, at saafremt Leksikonet ingen Oplysning har, kan den paagældendes Privatarkiv være afleveret, efter at Biografien er fremkommet, og dels, at det opgivne Hjemsted for det kan være ændret senere ved eventuelt Bytte eller Aflevering mellem Institutionerne. Saaledes har f. Eks. Leksikonets Grundtvig-Biografi (Bd. VIII (1936)) Oplysningen: Efterladte Papirer i Rigsarkivet, og dets Orla Lehmann-Biografi (Bd. XIV (1938)) Oplysningen: Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek og Rigsarkivet, hvilke Oplysninger begge er blevet forældede grundet paa de ovenfor omtalte Afleveringer.

Flere af de offentlige Institutioner — det gælder baade Arkiver og Biblioteker — har i den senere Tid udgivet trykte Fortegnelser af mere eller mindre udførlig Art over de hos dem beroende Privatarkiver eller en Del af disse. Rigsarkivet udgav saaledes allerede 1923 som Vejledende Arkivregistraturer IV: Privatarkiver fra det 19. Aarhundrede, en Registratur, der imidlertid paa Grund af de sidste 2 Aartiers store Afleveringer af Privatarkiver fra nyere Tid, er blevet meget ufuldstændig. Arkivet paatænker endvidere Udsendelsen i en ikke for fjern Fremtid af en Registratur over Privatarkiver før 1660 (væsentlig inde-

¹) Se herom L. Daae: Breve fra Danske og Norske. 1876.

holdende de gamle Adelsarkiver). En saadan Registratur vil Tiden næppe i større Grad gøre mangelfuld, da betydeligere Afleveringer af Arkiver fra Tiden før 1660 sikkert ikke vil finde Sted.

Universitetsbiblioteket udgav 1929 ved Alfr. Krarup Katalog over Universitetsbibliotekets Haandskrifter . . . 1. Del. Personalhistorie, en meget udførlig Katalog, der dog ikke blot indeholder, hvad man fra et Arkivsynspunkt vil betegne som de paagældendes Privatarkiver, men ogsaa andres Optegnelser, Manuskripter o. l. vedk. enkelte Personer. I Forordet siges, at Bindet omhandler »Personalhistorien, taget i meget vid Forstand, altsaa hertil regnet ogsaa Breve, Stambøger, Kataloger over Privatbiblioteker o. a. l.«.

I 1925 og 1927 udgav Det kgl. Bibliotek ved C. Behrend Katalog over Det kgl. Biblioteks Haandskrifter vedrørende Dansk Personalhistorie I—II, hvoraf 2. Bd. omhandler Samlinger af blandet Indhold. Om Indholdet gælder, hvad ovenfor er bemærket om Universitetsbibliotekets Katalog, at det indeholder meget andet end de egentlige Privatarkiver. I Forordet til 1. Bd. siges: »Udover hvad der her er optaget, ejer Biblioteket ikke faa Privatarkiver, som i de sidste Aar er indkomne hertil. De er efter Givernes Ønske utilgængelige i kortere eller længere Tid. Utilgængelige er ogsaa alle i dette Bind nævnte Breve fra nulevende, og Biblioteket forbeholder sig ydermere Ret til, naar Diskretionshensyn kræver det, at holde Breve tilbage fra Benyttelse ogsaa efter Brevskriverens Død.

Med * er mærket de Privatarkiver eller Dele deraf, som i Henhold til ovenstaaende kun kan benyttes med særlig Tilladelse«.

Som det af denne Fortale fremgaar, var Katalogen selv ved sin Fremkomst ufuldstændig og rummede ikke alle de i Det kgl. Bibliotek værende Privatarkiver.

I Modsætning til Krarups Katalog har C. Behrends intet Personregister, hvad der begrundes med, at Det kgl. Biblioteks Hensigt er senere at udgive en Registratur over Brevafsendere og Brevmodtagere i Bibliotekets Samlinger.

De offentlige Samlingers Interesse for at modtage og opbevare Privatarkiver skyldes det Forhold, at de paagældende Privatarkiver herved — før eller senere — gøres *tilgængelige for historisk* (litteraturhistorisk, kulturhistorisk) *Forskning* og kommer til at tjene denne.

Imidlertid vil Privatpersoner, der afleverer Familiepapirer til Opbevaring, naturligt nok staa med en vis Reservation over for Synspunktet om almindelig Tilgængelighed og kunne nære en vis Frygt for Misbrug af Papirerne. Man kan selvfølgelig sikre sig mod Misbrug ved det radikale Middel før Afleveringen at kassere, hvad man finder uegnet til at gøres almindeligt tilgængeligt, og de allerfleste Mennesker vil formodentlig paa et eller andet Tidspunkt af deres Liv have tilintetgjort et og andet af deres Privatarkiv af Diskretionshensyn. Men det er paa den anden Side ganske vist mærkeligt, hvor mange Papirer der findes opbevarede i de offentlige Samlinger, som man kunde have tænkt sig, at Diskretionshensyn burde have skaffet af Vejen! Og man kan ogsaa minde om, hvor mange Breve der er sluppet ind i de offentlige Samlinger med Paaskriften: Brænd straks Brevet efter Læsningen, en Paaskrift, man næsten kunde fristes til at tro havde stik modsat Virkning! Saaledes har A. D. Jørgensen i sit Værk om Peter Schumacher Griffenfeld kunnet citere adskillige Breve, hvorom deres Afsendere havde bemærket, at de skulde brændes¹⁾, og blandt Gehejmearkivar Wegeners Breve til Stiftamtmand Th. A. J. Regensburg i dennes i Rigsarkivet opbevarede Arkiv ligger et (af 23. April 1851) med Paaskriften: Brænd altid mine Breve, men husk dem! Den sidste Bemærkning kan Regensburg jo dog maaske have brugt som Begrundelse over for sig selv til at undlade Tilintetgørelsen.

Skønt det, som nævnt, er Synspunktet om Tilgængelighed for den historiske Forskning, der ligger til Grund for Privatarkivers Opbevaring i de offentlige Samlinger, vil disses Ledere dog ligesom Giverne af Arkivalierne være betænkte paa at træffe Bestemmelser vedrørende Benyttelsen af Privatarkiver, der hindrer

1) A. D. Jørgensen: anf. Arb. I. S. 81 og II S. 196.

eventuel Misbrug af saadanne. Om den Fremgangsmaade, som Rigsarkivet her har anvendt, skal i det følgende nogle Bemærkninger gøres.

At nulevende Personers Breve er utilgængelige, følger af sig selv (sml. ovenfor Bemærkningen i Det kgl. Biblioteks Registratur). Gjorde man dem tilgængelige, vilde det formodentlig ogsaa kunne paadrage Institutionen Sagsanlæg fra de paagældende Brevskrivere, da det maa anses for et juridisk omtvistet Spørgsmaal, om den fulde Ejendomsret til et Brev tilhører Modtageren. I Almindelighed følger Rigsarkivet den Regel, hvorfra der ganske vist gøres Undtagelser, at man helst ser, at der er hengaaet et Tidsrum af 50 Aar efter den paagældende Brevskrivers Død, før hans Breve benyttes. Endvidere maa Benytttere af Privatarkiver fra 19. og 20. Aarhundrede som Regel underskrive følgende Erklæring: »Jeg forpligter mig til at benytte de mig forelagte Akter med Diskretion og særlig til ikke at publicere noget om personlige Forhold, som vil kunne kompromittere de omhandlede Personer eller deres nulevende Efterkommere samt til i Tvivlstilfælde ikke at tage Afskrifter af andet, end hvad der er fundet tilstedeligt af Afdelingschefen«.

Saaframt Giverne af nyere Privatarkiver ikke selv maatte nære Ønsker om Begrænsning i Adgangen til deres Benyttelse, vil Rigsarkivet alligevel ud fra de Hensyn, der rimeligt maa tages til de paagældende Brevskrivere, gøre saadanne Arkiver enten helt utilgængelige for et nærmere bestemt Tidsrum eller kun tilgængelige med Rigsarkivarens Samtykke. Ved det sidste sikrer man sig et vist Indseende med, hvilken Brug der gøres af Brevene.

Medens et Embedsarkiv naturligt grupperer sig om de af den paagældende Myndighed førte Protokoller — først og fremmest Journaler over ind- og udgaaende Skrivelser samt Kopibøger over de udgaaende — vil denne et Arkivs Rygrad næsten altid savnes i de af Privatpersoner efterladte Papirer og Brevsamlinger. Saaframt de vedkommende Personer har haft en vis Ordning af deres Papirer og Breve, vil denne formentlig enten være

rent kronologisk eller alfabetisk efter Brevskrivere eller bestemt af saglige Synspunkter. I Almindelighed vil Privatpersoner vel anvende alle disse tre Ordningsprincipper.

Som en Modsætning mellem et Embedsarkiv og et Privatarkiv kan yderligere anføres, at dette sidste ikke blot som Regel ikke vil indeholde Kopibøger¹⁾, men i Almindelighed et ringe Tal — ofte slet ingen — af Kopier af eller Koncepter til udgaaende Breve og Skrivelser. Kun i særlige Tilfælde — i Sager, der maatte kunne medføre Retstvist, i meget vigtige Drøftelser o. l. — vil en Privatperson føle Behovet af og Trangen til at opbevare Kopi af det udgaaende Brev. Det kan f. Eks. nævnes, at der i det før omtalte, særdeles omfangsrige Arkiv, som Th. A. I. Regenburg, først Departementchef i det slesvigske Ministerium, senere Stiftamtmand, har efterladt sig, blot findes meget faa Koncepter til Breve. Kopi af sit Svar har han f. Eks. taget, da Provst Aleth Hansen i Flensborg og Gottorp Provstier i Januar 1864 rettede en længere Forespørgsel til ham om, hvordan de danske Præster skulde stille sig under en eventuel tysk Okkupation af Slesvig²⁾. Denne Korrespondance, skønt ført privat, havde ogsaa en halvvejs officiel Karakter. I meget moderne Privatarkiver vil, efter at Skrivemaskinens Brug er blevet almindelig ogsaa til privat Korrespondance, Gennemslag af udgaaede Breve sikkert blive et hyppigt forekommende Fænomen.

I sikkert de allerfleste Tilfælde vil de Privatarkivalier, der afleveres til offentlige Institutioner, være uordnede (evt. ordnede paa en Maade, som man efter Afleveringen ikke finder det hensigtsmæssigt at bibeholde). De vil derfor maatte underkastes en Nyordning og Registrering. Hovedsynspunktet for denne vil være at tilvejebringe noget, som delvis kan svare til et Embedsarkivs ovennævnte Rygrad af Journal (og Kopibog), og dette sker ved at ordne de indkomne Breve alfabetisk efter Afsenderne (og

¹⁾ Saadanne Kopibøger forefandtes dog i Griffenfelds Arkiv, og deres Indhold blev efter hans Fald brugt for at bevise en strafværdig Forbindelse mellem Griffenfeld og Frankrig. Se A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld. II. S. 372 og 409 f.

²⁾ Sønderjydske Aarbøger 1929, S. 185 ff.

indenfor den enkelte Afsender kronologisk) og optage en hertil svarende Fortegnelse, saaledes at det for hver Brevskriver angives, fra hvilke Aar der er Breve fra samme og Antallet af Breve fra de enkelte Aar. Dette Antal sættes i Parentes efter Aaret f. Eks. 1824 (5), medens et Aarstal uden noget følgende Tal i Parentes betyder, at der fra nævnte Aar kun findes eet Brev. En saadan Fortegnelse erstatter i hvert Fald delvis en Journal. Man kunde egentlig tænke sig, at man for at faa noget tilsvarende til Kopibogen optog en Fortegnelse ogsaa over de Adressater, til hvilke der blandt Koncepterne findes Breve. Hidtil har man dog ved Ordninger set bort herfra og formodentlig af flere Grunde. Dels indeholder, som nævnt, de færreste Privatarkiver Koncepter til Breve i større Tal, og dels vil Koncepterne tiest være stiledede til Folk, fra hvem der i Samlingen findes Breve, og ofte vil de ogsaa være lagt sammen med disse Breve. Kun i de sikkert sjældne Tilfælde, hvor der findes en vigtig Koncept til en Person, fra hvem der intet indkommet Brev er, vil det være en følelig Mangel i Registraturen, at denne intet indeholder om Koncepternes Adressater.

Fra det nævnte Hovedprincip: Ordningen af de indkomne Breve i en sammenhængende alfabetisk Række vil det være rimeligt at gøre Undtagelser, saafremt en Række Breve er samlede, eventuelt tillige med andre Akter, i et Læg eller en Pakke efter et eller andet sagligt Synspunkt. Ogsaa over saadanne Breve optages dog en Fortegnelse til Supplering af Hovedfortegnelsen over Brevskrivere.

Foruden et Privatarkivs Hovedbestanddel: indkomne Breve (og Koncepter) vil der i de fleste Privatarkiver forefindes adskillige andre Akter som officielle Attester (Daabs-, Vielses-, Døds- eller andre Attester), Udnævnelser, Ordensdiplomer, Dagbøger, Regninger m. m., men Ordningen af disse Dokumenter vil formentlig fremgaa tydeligt nok af de nedenfor anførte Paradigmer paa Privatarkivers Ordning i Rigsarkivet.

Om Behandlingen af de enkelte Breve bemærkes følgende: I Hjørnet nederst til venstre skrives med Blyant Brevets Datum med Tal, evt. udat., u. A., Aar? (hvor Aarstallet er ulæse-

ligt), el. lign. Udaterede er ofte Kvinders Breve — eller var det i hvert Fald i ældre Tid. F. Eks. kan nævnes, at af Arveprins Frederiks Datter, Prinsesse Juliane Sophies (d. 1850) Breve til Mathias Friis v. Irgens-Berghs Hustru er kun 4 daterede mod 89 udaterede. Ligeledes med Blyant skrives Brevskriverens Navn nederst, men omtrent midt paa Brevets Forside. Dette er dog unødvendigt, saafremt der findes adskillige Breve fra samme Brevskriver, da disse i saa Fald lægges i et særligt Omslag, hvorpaa anføres Brevskriverens Navn. Er der kun et enkelt Brev fra hver Brevskriver, lægges Breve fra flere Brevskrivere i samme Omslag.

For Brevskrivere bør deres fulde Navn og Stilling, evt. Dødsaar, søges oplyst. Saafremt der kan tænkes nogen Tvivl om de fundne Oplysningers Rigtighed, skal i skarp Parentes anføres, hvad der ikke umiddelbart fremgaar af Brevet (Brevene).

Ved Spørgsmaalet om Brevskrivernes Stilling vælges, for saa vidt den paagældende forekommer i Engelstofts Udgave af Dansk Biografisk Leksikon, som Regel den her angivne »Stand«. I andre Tilfælde søges det af Biografisk Leksikon anvendte Princip fulgt. Hvor Tidspunktet for Brevet og den angivne Stand vil være i for stærk Strid med hinanden, vælges Brevskriverens Stilling ved Brevets Afsendelse og evt. tilføjes den senere Stilling, f. Eks.: stud. theol., senere Biskop.

Giftede Kvinder lægges paa Giftenavnet. Findes der Breve fra dem ogsaa før deres Giftermaal, gives der en Henvisning fra Daabsnavnet. Er der kun Breve fra Tiden før Giftermaalet, lægges Brevene paa Daabsnavnet.

Som det vil ses af de nedenfor gengivne Paradigmer, forudsætter man, at der i et Privatarkiv ogsaa kan forekomme en Gruppe »Breve til andre«. Denne Gruppe tænkes dog ikke at bestaa af en anden eller andre Personers Privatarkiver, der paa den ene eller anden Maade kan være havnet blandt Hovedpersonens Privatarkivalier. Saafremt noget saadant er Tilfældet, vil det rimeligste nemlig være at udskille de paagældende Arkiver som selvstændige Privatarkiver, men med Oplysning om, hvorfra de stammer. Derimod vil det være naturligt i Gruppen »Breve til

andre« at henlægge saadanne enkelte Breve, der kan antages ved Videresendelse (eller Videregivelse) af Adressaten at være kommet til N. N.s Privatarkiv. I enkelte Tilfælde er de derfor ogsaa — dette gælder saaledes for Regenburgs Privatarkiv — blevet lagt i den almindelige Række af Breve til N. N. under Adressatens Navn, da denne antages at have videresendt (videregivet) Brevet (Brevene) til N. N. For de fleste af de i Regenburgs Arkiv værende Breve af denne Art er dette sikkert ogsaa givet. — Endvidere vil det formentlig være rigtigt ogsaa til Gruppen »Brev til andre« at henføre egenhændige Breve fra N. N. til andre Personer, idet saadanne Breve f. Eks. kan være tilbageleverede til vedkommende efter de paagældende Adressaters Død og i saa Fald maa siges naturligere at høre til i N. N.s Privatarkiv end at udskilles som et selvstændigt Arkiv.

Ved Registreringen af Privatarkiver har man i Rigsarkivet draget et Skel mellem *Arkiverne før og efter 1660* (om Privatarkiver paa Pergament se dog nedenfor), og man er gaaet frem efter en lidt forskellig Registreringsmaade, men man har ved begge Slags Arkiver fulgt de ovenfor nævnte almindelige Principper.

Naar man har sat nævnte Skel, skyldes det først og fremmest, at de i Rigsarkivet værende Privatarkiver fra Tiden før 1660 væsentlig udgøres af de gamle Adelsarkiver, der naturligt registreres paa en noget anden Maade end de senere Privatarkiver (sml. de nedenfor anførte Paradigmer). Omkr. 1660 er der desuden et vist Tomrum i Rigsarkivets Samling af Privatarkiver, hvilket letter denne Adskillelse. Saafremt et Privatarkiv alligevel maatte omfatte Arkivalier baade før og efter 1660, lægges det til den Række, hvortil det skønnes, at dets fleste eller vigtigste Arkivalier hører.

En — dog ikke helt konsekvent gennemført — Forskel mellem Privatarkiver før og efter 1660 er desuden, at man i den 1. Række har lagt Brevskrivere med de almindelige sen-Navne paa Fornavne, i 2. Række derimod paa Efternavnene. Dette stemmer — i hvert Fald overvejende — med den i øvrigt af Arkivet brugte

Fremgangsmaade og delvis med den sædvanlige Navneskik, selv om det i Betragtning af denne havde været rimeligere at være gaaet ned til ca. Aar 1700. — Anførelse af almindelige sen-Navne paa Fornavne er af Rigsarkivet brugt i det utrykte Register til Danske Kancellis indkomne Breve før 1650, i Registrerne til de trykte Udgaver af Kancelliets Brevbøger og af Kronens Skøder samt i Registret til Nygårds utrykte Registratur over Rentekammerresolutionerne 1660—1720.

Den anførte Forskel i Behandlingen af sen-Navne i Arkiver henholdsvis før og efter 1660 er imidlertid, som sagt, ikke helt konsekvent gennemført. Saaledes ligger sen-Navnene i Statsmanden Conr. Biermann v. Ehrenschilds (d. 1698) Arkiv, hvis Indhold — bortset fra Afskrifter — altsammen er fra Tiden efter 1660, paa Fornavne, men i Feltherren Hans Schacks (d. 1676) Arkiv, der er fra en noget tidligere Tid, og i Storkansler Conrad Reventlows (d. 1708) Arkiv, der er fra omtrent samme eller lidt senere Tid end Ehrenschilds, paa Efternavne.

Til den gjorte Adskillelse mellem Privatararkiver før og efter 1660 svarer, at Registraturerne over disse er holdte i 2 Rækker, ligesom *de over alle Brevskrivere i Privatararkiver udarbejdede* alfabetisk ordnede *Seddelkataloger* er delte i 2 tilsvarende Rækker. Om Ordningen af disse Seddelkataloger skal desuden bemærkes, at er der fra samme Brevskriver Breve til forskellige Adressater, lægges Sedlerne for paagældende Brevskriver alfabetisk efter Adressaterne. Endvidere maa nævnes, at man ikke til Seddelkatalogerne har udskrevet Breve fra Institutioner, Myndigheder o. l.

Ogsaa i Landsarkiverne er samlet adskillige Privatararkiver, dog først fra Tiden efter 1660, og de er ordnede væsentlig efter de samme Principper som i Rigsarkivet, men alfabetiske Kataloger over samtlige Brevskrivere haves ikke. Der har ikke været Tid og Kræfter til Raadighed for en saadan Opgave, men da det gennemgaaende drejer sig om Efterladenskaber efter mindre kendte Personer og Arkiver af beskednere Omfang, er Savnet mindre føleligt, selv om det er en Mangel, da der kan forekomme Breve

af største Interesse fra landskendte Personer i mindre betydende Folks Arkiver.

Proveniensen af Privatarkiver i Landsarkiverne vil ogsaa oftest være forskellig fra, hvad der hyppigst er Tilfældet i Rigsarkivet, idet Afleveringer af store Brevsamlinger sjældent forekommer, men med Godsarkiverne vil ofte indkomme Sager, der ikke vedkommer Godsdriften, men Besiddernes private Forhold og Økonomi, og med Embedsarkiverne kan være indgaaet forlængst afdøde Embedsmænds private Efterladenskaber, der har ligget mellem Embedets Papirer. En særlig Rolle spiller dog Skiftevæsenets Sager, hvor der ofte forekommer betydelige Mængder af private Papirer, som Skifteretten har lagt Beslag paa, men som har vist sig at være uden Betydning for Boets pekuniære Forhold, hvorfor de ikke er blevet akteret til Skifteprotokollen. De kan saaledes udtages og overføres til Privatarkiver, da de burde have været leveret tilbage til Familien.

Ved Ordning og Registrering af Privatarkiverne før 1660 har Rigsarkivet anvendt et Skema, der fremgaar af nedenfor anførte Eksempel.

Bille, Hr. Anders Bentsen, til Søholm (d. 1555).

[Her anføres hans Vita.]

1500—1563. Hr. Anders Bentsen Billes og Fru Pernille Krognos' Arkiv . . . . . 5 Pk.

Herkomst:

[Her anføres Proveniensen for Arkivet, der tidligere har været fordelt paa forskellige ældre Samlinger og Arkivgrupper].

Nemlig:

A. . . . . 1 Pk.

Indhold:

A. Kgl. og fyrstelige Missiver 1508—55.

a. Kgl. Missiver

1. til Anders Bille

[her opføres Aar og Antal for hvert Aar; paa tilsvarende Maade ved de følgende Grupper].

2. til Pernille Krognos.

- b. Missive fra Gustav Vasa.
  - c. Missive fra Hertug Albrecht af Mecklenburg.
  - d. Missiver fra Grev Christoffer af Oldenburg.
- B. .... 1 Pk.
 Indhold:
- B. Breve fra private 1508—54 og udat.
    - a. til Anders Bille fra
 [her anføres Brevskriverne].
    - b. til Pernille Krognos fra
 [Brevskriver].
- C.—E. .... 1 Pk.
 Indhold:
- C. Anders Billes Koncepter.
  - D. Kgl. aabne Breve.
  - E. Breve forseglede med Sigillum ad causas
 [d. v. s. det af Rigskansleren brugte Retteringssegl].
- F. .... 1 Pk.
 Indhold:
- F. Originale Dokumenter.
- G.—J. .... 1 Pk.
 Indhold:
- G. Skiftedokumenter.
  - H. Regnskaber.
  - I. Optegnelser.
  - J. Afskrifter.

Medens Grupperne A.—F. vil findes i de fleste herhenhørende Arkiver, vil de følgende Grupper kunne variere i ret høj Grad for de forskellige Arkiver.

Ved Ordning og *Registrering af Privatarkiver efter 1660* er anvendt et Skema, der fremgaar af nedenfor anførte Eksempel. Det bemærkes, at medens Grupperne Litr. A.—C. og F. formentlig vil forekomme i de allerfleste Privatarkiver, vil der til Eksemplets Grupper Litr. D.—E. i andre Privatarkiver formodentlig svare flere eller færre andre paa lignende Vis ordnede saglige Grupper.

<i>Legationsraad Mathias Friis v. Irgens-Bergh (d. 1828) og Hustru Mathilde Theresia, f. Holsten (d. 1861), deres Arkiv 1807—61</i>	3 Pk.
---	-------

Ann.: Gave 1941 fra Fuldmægtig Preben v. Irgens-Bergh.

Nemlig:

A. I.—II. 1	1 Pk.
-------------------	-------

Indhold:

A. I. Breve til M. F. v. Irgens-Bergh.

1. fra fyrstelige Personer (Brevskriverliste p. 4).
2. fra Myndigheder, Institutioner o. l. (Brevskriverliste p. 4).
3. fra Faderen og Hustruen (Brevskriverliste p. 4).
4. fra private (Brevskriverliste p. 4—6).
5. fra Folk med ulæselig Underskrift.

A. II. Breve til Mathilde Theresia v. Irgens-Bergh, f. Holsten.

1. fra fyrstelige Personer (Brevskriverliste p. 7).

A. II. 2—III.	1 Pk.
--------------------	-------

Indhold:

A. II. Breve til Mathilde Theresia v. Irgens-Bergh, f. Holsten.

2. fra Institutioner, Myndigheder o. l. (Brevskriverliste p. 7.).
3. fra Mand og Børn (Brevskriverliste p. 7—8).
4. fra private (Brevskriverliste p. 8—10).
5. fra ukendte.

A. III. Breve til andre.

1. til Frederik VI (Brevskriverliste p. 10).
2. til I. G. Adler (Brevskriverliste p. 10).

.....
 .....

B.—F.	1 Pk.
------------	-------

Indhold:

B. Koncepter til Breve m. m.

1. fra M. F. v. Irgens-Bergh, 1824 og udat.
2. fra Mathilde Theresia v. Irgens-Bergh, f. Holsten.

C. Personlige Papirer.

1. for M. F. v. Irgens-Bergh. 1807—26.
  - a. Udnævnelser. 1814—26.
  - b. Eksamensbeviser, Vidnesbyrd, Pas m. m. 1807—26.
2. for Mathilde Theresia v. Irgens-Bergh, f. Holsten. 1837.

- D. Dagbøger for M. F. v. Irgens-Bergh. 1814, 22, 24, 26.
 E. Breve, Koncepter og Optegnelser vedr. M. F. v. Irgens-Berghs Slægtsforhold og Ansøgninger om Adelspatent. 1824 (Brevskriverliste p. 10).
 F. Forskellige Sager.
 1. vedk. M. F. v. Irgens-Bergh.
 2. vedk. Mathilde Theresia v. Irgens-Bergh, f. Holsten.

Efter Registraturen over Pakkernes Indhold følger Listen (eller Fortegnelsen) over de enkelte Brevskrivere med Angivelse af Aarstal for hver Brevskrivers Breve og Antal af disse for de forskellige Aar. Først anføres saaledes de i Gruppe A. I. 1 forekommende Breve, derpaa de i A. I. 2 osv. og sidst de i E. værende Breve:

Fortegnelse over Brevskrivere.

A. I. 1:

Caroline Amalie, g. m. Christian (VIII)	1820
.....	
.....	

A. I. 2:

Departementet for de udenlandske Sager	1824, 25, 26
.....	
.....	

I Gruppen A. I. 3 (eller A. II. 3) optages af Familiemedlemmer alene Forældre, Hustru og Børn, medens andre Slægtninge gaar ind under Gruppen A. I. 4. Gruppen A. I. 5 (A. II. 5) er forbeholdt »ukendte«, enten disse Brevskriveres Ubekendthed nu skyldes, at man ikke har kunnet tyde Brevskriverens Underskrift, eller en saadan slet ikke findes eller kun bestaar af Fornavne eller Bogstaver o. l. — Findes der blandt Brevene nogle, der er underskrevet af 2 Personer, lægges Brevet paa den første Persons Navn, men med Angivelse af begge Navne, og der gives ved det andet Navn en Henvisning til det første. Er der Breve, underskrevne af flere end 2 Personer, dannes der en særlig Gruppe for disse, hvilken indskydes efter A. I. 4. (A. II. 4) som A. I. 5: Breve fra flere end 2 (Brevskriverliste p. ...). Gruppen: Breve fra ukendte bliver da A. I. 6.

Om Gruppe C. Personlige Papirer, hvortil regnes Attester, Ud-nævnelser, Bestallinger, Vidnesbyrd o. l., kan bemærkes, at enkelte af Papirerne teoretisk med lige saa fuld Ret kunde ligge under A. I. 2, f. Eks. er Ordensudnævnelser og Bestallinger jo oversendte ved Skrivelser fra de paagældende Myndigheder og kunde altsaa være lagt ind paa disse Navne under A. I. 2. Praktiske Hensyn gør det imidlertid rimeligt at holde denne Art Papirer samlede i en saglig Gruppe for sig tillige med andre lignende.

Udgør et Privatarkiv et enkelt Læg, indlægges det i de alfabetisk ordnede saakaldte Samlingspakker. Til Omslag tages gult Konzeptpapir, om Arkivet er tilgængeligt, blaat, om det er utilgængeligt. Udgør et utilgængeligt Privatarkiv 1 eller flere Pakker, bruges der blaat Konzeptpapir til Pakkeskiltene, men ikke til Omslag om de enkelte Læg.

Et Privatarkiv, der kun udgør et enkelt Læg, forsynes paa Omslaget med følgende Paaskrift:

Privatarkiver

[i Hjørnet øverst til venstre].

N. N. (d. . . . .) og Hustru (d. . . . .), deres Arkiv.
[midt paa].

Paa Skilte sættes for oven til venstre: **Privatarkiver**, og midt paa Skiltet sættes den paagældende Persons Arkiv og nederunder Pakketitlen, saafremt Arkivet rummer flere Pakker, f. Eks.

N. N. (d. . . . .) og Hustru (d. . . . .), deres Arkiv.
A.—B.

Registraturerne over Privatarkiverne renskrives paa Folioark. Af Registraturerne over Arkiverne efter 1660 renskrives de, der omfatter Arkiver i Samlingspakkerne, paa Halvark, der i venstre Margen er forsynede med Huller, saaledes at de kan indsættes i Skruerbind. Registraturerne over Arkiver, der omfatter 1 eller flere Pakker, indheftes derimod i Omslag, der forsynes med Titel

og indlægges paa sit Sted efter Alfabetet i de Kasser, der rummer denne Art af Registraturer.

Registraturerne over Privatarkiverne før 1660 renskrives alle paa ovennævnte Halvark og samles i Skruebind.

Den nu omtalte Ordning og Registrering af Privatarkiver drejer sig udelukkende om Privatarkiver paa Papir. Hertil hører i hvert Fald saa godt som alle Arkiver efter 1660, selv om der i enkelte af disse vil kunne træffes et eller andet Pergamentsbrev.

Alle *Privatarkivalier paa Pergament*, enten de er før eller efter 1660, er i Rigsarkivet holdt for sig og registreret for sig. Navnlig blandt de ældste Privatarkiver kan der derfor meget vel for samme Person findes baade et Privatarkiv paa Papir og et Privatarkiv paa Pergament. Dette gælder f. Eks. for adskillige Medlemmer af Bille- og Bryske-Slægterne.

Den væsentligste Grund til at holde Privatarkivalier paa Pergament for sig er de paagældende Dokumenters Beskaffenhed. Paa Grund af deres ofte ret store Omfang og Uhandlelighed og deres eventuelle Udstyrelse med Segl kræver disse Dokumenter nemlig en særlig Opbevaringsmaade. De opbevares i Rigsarkivet i særlige Papæsker, der er anbragte i Egeskabshvælvingen.

De enkelte Dokumenter lægges i hvert Privatarkiv kronologisk. Hvert Dokument lægges i et Omslag af gult Konzeptpapir og registreres for sig paa en Oktavseddel; denne Seddel skal give en kort Excerpt af Dokumentets Indhold, f. Eks.:

Bille, Esge

1536 24. Novbr. (sanctj Catharine affthen)

Gebler Pederszønn Bergenne Stifts Formynder gør vitterligt, at da Kong Christiann, Kong Frederiks Søn, er valgt af menige Norges Riges Raad til Norges Konge, og da Rigsraadet nu ikke kan komme sammen, bevilger han, at Hr. Eske Biillde maa holde Bergenhussz og dets Slotslov Kong Christian den unge til troer Haand.

Perg. uden Segl.

(Norske Saml., 4. Afdel., Fasc. 9 Nr. 35).

Indholdet af Privatarkiver paa Pergament vil overvejende være Adkomstdokumenter, Tingsvidner, Skøder o. l., idet man til disse

mere højtidelige Dokumenter ret langt ned i Tiden har brugt Pergament. I adskillige Tilfælde vil det være tvivlsomt, om de paagældende Dokumenter ikke rettere hører til i et Gods- end i et Privatarkiv, men Grænsen mellem disse to Slags Arkiver er ofte vanskelig eller umulig at drage¹⁾.

Nogle særlige smaa Grupper af Privatarkivalier paa Pergament har Rigsarkivet udskilt som Adelsdiplomer, Lærebreve samt Privatarkiver, kronologisk Række.

---

¹⁾ Sml. Dr. *Will. Christensens* Bemærkninger herom i Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen. 2. Række. 8. Bd, (1936), S. 265 f.